

پیامدهای روزه داری و روزه خواری بر اخلاق اجتماعی

بتول خنفری^۱

چکیده

روزه از فروع دین اسلام و به معنای خودداری از انجام برخی کارها از جمله خوردن و آشامیدن از اذان صبح تا اذان مغرب است منابع دینی برای روزه آثار اخلاقی و معنوی متعددی ذکر کرده اند.

روزه از جمله اعمال عبادی است که در تمام ادیان الهی با روشهای مختلفی وجود دارد و از ارکان اصلی ادیان به شمار می آید روزه در واقع عنایت خاصی است که خداوند به روزه دار دارد و آن را به بندگان خود سفارش کرده تا در سایه آن بتوانند با رهنیدن خود از دام های شیطان خود را در مسیر انبیا و ائمه (علیهم السلام) قرار دهند و از هرگونه فساد و بیماری نیز مصون بمانند. از جمله منافع فردی روزه صبر افزایی، سلامت جسمی و روانی، نظم افزایی، تقویت اراده، است علاوه بر این آثار اجتماعی از جمله کاهش فقر و فاصله طبقاتی، تقویت پیوند دوستانه و خانوادگی، کاهش فحشا و منکرات میشود و نیز آثار روزه خواری و پیامدهای زیانبار دنیوی و اخروی در این مقاله اشاره شده است و این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای گردآوری شده است.

کلید واژه: روزه، تقوا، صبر

^۱ - طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه ریحانه النبی (صلی الله علیه وآله وسلم) شادگان، btwlkhnfry@gmail.com

مقدمه

ماه رمضان از ایام پر برکتی است که نسیم های رحمت الهی بر انسانها می وزد و هر لحظه آن فرصت مناسبی است که با بهره مندی از آن میتوان به نقطه تکامل انسانی نزدیک و نزدیک تر شد. یکی از مسائل مهم این ماه روزه داری است. روزه آثار و فایده های تربیتی و سازندگی مانند صبر آخرت گرایی، کنترل شهوت شکوفایی حس همدردی با فقرا و کم شدن شکاف طبقاتی و ... را به همراه دارد خداوند با تشریع روزه فرصت مناسب را در اختیار انسان قرار داده است تا او استعداد بالقوه اش در راه رسیدن به قرب الهی را به فعلیت برساند و به مقام خلیفه اللهی نزدیک شود. همانگونه که روزه داری دارای فواید فردی و اجتماعی است روزه خواری نیز دارای عواقب و آثار زیانبار فردی و اجتماعی است. نوشتار پیش رو با دو محور اصلی آثار روزه داری^۱ و «آثار روزه خواری تدوین شده است»^۱.

در این مقاله با پرسش هایی از جمله:

فلسفه روزه چیست؟ حکمت روزه گرفتن چیست؟ آثار و فواید فردی و اجتماعی و پیامدهای روزه خواری با استفاده از آیات و روایات چیست؟

^۱ - یوسفیان، احکام عبادی، ج ۱، ص ۸۳.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- روزه

روزه در لغت

«صوم روزه در لغت به معنای امساک خودداری و ترک است؛ بنابراین هر کس از چیزی امساک و خودداری ورزد، از آن چیز روزه گرفته است. چنان که قرآن کریم از قول حضرت مریم (علیها السلام) نقل میکند که فرمود: «إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا»^۱ «همانا من برای خداوند رحمان روزه نذر کرده ام و امروز با هیچ بشری سخن نمی گویم».

در شرع نیز منظور از روزه آن است که برای انجام فرمان خداوند عالم از اذان صبح تا مغرب از چیزهایی که روزه را باطل می کند خودداری نماید.

روزه در اصطلاح

شرع مقدس اسلام آن است که شخص برای انجام فرمان خداوند عالم از طلوع فجر صادق اذان صبح تا اول مغرب شرعی وقتی که سرخی جانب مشرق تمام شود از مبطلاتی که ذکر میشود خودداری نماید و این معنای اصطلاحی امساک از اشیاء معینه در زمان معین همان صورت روزه است و معقول است که حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: روزه گرفتن شیطان را روسیاه می کند و برای هر نعمتی که خداوند به انسان مرحمت فرموده رکابی است و زکات بدنها روزه گرفتن است.^۲

۱-۲- تقوا

تقوا در لغت مأخوذ از تازی - پرهیزگاری و ترس از خدا^۳

^۱ - مریم، آیه ۲۶.

^۲ - محمدی ری شهری، مراقبات ماه رمضان، ج ۱، ص ۱۵۱.

^۳ - نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۲، ص ۹۴۰.

تقوا در اصطلاح: پرهیز از گناه. تقوا صفتی است که انسان را از گناه و نافرمانی خداوند متعال باز می‌دارد و بر طاعت و بندگی او برمی‌انگیزد. به شخص متّصف به این صفت متقی گفته می‌شود. از آن به مناسبت در بابهای اجتهاد و تقلید، صلات و جهاد سخن رفته است. حکم: صفت تقوا محبوب و ممدوح خداوند است و در قرآن کریم بهترین توشه آخرت دانسته و در روایات به آن بسیار سفارش شده است توصیه به تقوا در خطبه نماز جمعه بر امام جمعه واجب است (نماز جمعه). در صورت مساوی بودن دو مجتهد از نظر علمی، با تقواتر بودن یکی از آنان از اسباب ترجیح تقلید به شمار می‌رود. همچنین پرهیزگارتر بودن در فرض تعدّد امام جماعت و اختلاف نمازگزاران در تقدیم یکی از آنان، جزء اسباب تقدیم و ترجیح شمرده شده است.^۱

۳-۱- اجتهاد

اجتهاد در لغت

کوشش نمودن و سخت کوشش کردن. و رأی صواب جستن (اسم) (فارسی) - مأخوذ از تازی - جهد و سعی و کوشش. و آگاهی از روی جهد و کوشش. و شدت سعی و کوشش. و بااصطلاح فقه استنباط مسائل شرعیه بقیاس از کلام الله و حدیث و اجماع بشرائط مقررّه چنانکه کما هو حقّه از محاورات زبان عرب و علم صرف و نحو و شأن نزول آیات و علم حدیث^۲.

اجتهاد در اصطلاح

معنای لغوی اجتهاد، تحمّل مشقّت و سختی است. اما در اصطلاح، تعاریف متعدّدی از جانب اصولیین مطرح گردیده است: ۱- اجتهاد عبارت است از بکارگیری تمامی توان و قدرت در جهت تحصیل ظنّ به حکم شرعی. ۲- ملکه ای است که به واسطه آن قدرت بر استنباط حکم شرعی فرعی حاصل گردیده به گونه ای که بالفعل یا بالقوه توانایی این امر را داشته باشد. ۳- اجتهاد عبارت است از بکار گرفتن وسع و قدرت در تحصیل حجت بر حکم شرعی. و غیر اینها از تعاریفی دیگر. بدیهی است کسی که دارای ملکه

^۱ - فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم السلام)، ج ۲، ص ۵۸۴.

^۲ - نفیسی، فرهنگ نفیسی، ص ۹۴.

اجتهاد است به او مجتهد، مفتی و یا فقیه اطلاق می کنند. ناگفته نماند مقصود از مجتهد در اصطلاح فقها و اصولیین چیزی نیست که تنها معنای لغوی اجتهاد بر آن صادق باشد به این معنا که هر کس در هر علمی سعی و اجتهاد داشته باشد به وی مجتهد اطلاق شود بلکه مراد کسی است که حلال و حرام خدا را از ادله شرعی آن بشناسد چنانکه همین تعبیر در روایات نیز آمده است نظیر روایت: «من عرف حلالنا و حرامنا فلیرضوا به حکما» و مانند آن^۱.

فلسفه روزه

تقوا مهمترین فلسفه روزه. واژه تقوا با اشتقاق-های گوناگون در قرآن کریم در آیات متعددی به کار رفته است و در آیات نخستین سوره بقره هدایت را مخصوص متقین می-داند: «هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» و نیز در جای دیگر می فرماید: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)^۲ این آیه مهمترین حکمت روزه گرفتن را رسیدن به تقوا بیان می کند، و در احادیث معصومین (علیهم السلام) نیز سرچشمه فضایل و نیکی-ها تقوا بیان شده است که در اینجا چند نمونه از آن ها را ذکر می کنیم:

قال رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله): «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، فَإِنَّهُ رَأْسُ الْأَمْرِ كُلِّهِ» پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) فرمودند: تقوای الهی سرچشمه همه کارها و نیکی هاست^۳.

در بیان دیگر حضرت علی (علیه السلام) می فرمایند: «فَاعْتَصِمُوا بِتَقْوَى اللَّهِ، فَإِنَّ لَهَا حَبْلًا وَثِيقًا»؛ به تقوای الهی چنگ بزنید، زیرا تقوا دارای ریسمان محکم است^۴.

^۱ - ، فرهنگ اصطلاحات اصولی، ص ۱۳.

^۲ - بقره (۲)، آیه ۱۸۳.

^۳ - مجلسی، بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۲۲۵.

^۴ - موسوی، نهج البلاغه، حکمت ۱۹۰.

کسی یک روز ماه رمضان را بدون هیچ گونه عذری افطار کند؛ یعنی نه مسافر و نه مریض باشد؛ بلکه در وطن خود است و می داند که روزه گرفتن بر او واجب است اما با سرپیچی از فرمان خدای تبارک و تعالی روزه نمی گیرد، مرتکب گناه و فعل حرام شده است و گرفتار عقوبت اخروی خواهد شد؛ مگر اینکه توبه کند و با آن عقوبت را با استغفار از خود دور نماید روزه خواری بدون عذر شرعی و به صورت عمدی اثر وضعی خطرناکی بر آدمی دارد؛ چنانکه در روایت نیز به این اثر وضعی اشاره شده است: «خرج روح الایمان منه. روح الایمان آن جنبه ای از نفس است که انسان را به سمت عبادت و اطاعت خدا و شریک قائل نشدن برای او دعوت میکند^۱. تکرار عمدی گناه موجب می شود شخص به مرور آمادگی قابلیت و صلاحیت انجام عبادات را از دست بدهد نماز، زکات و را ترک کند و دنبال کسب حلال نرود تا آنجا که برای خدا هم شریک قائل شود.

با تورقی در میان صفحات تاریخ میتوان افراد بسیاری را دید که نه تنها روزه را ترک نکردند؛ بلکه از خدا میخواستند که با زبان روزه از دنیا بروند؛ مانند نفیسه خاتون نوه امام حسن مجتبی . خادم این بانو میگوید وقتی ایشان میخواست جان بدهد، رو به قبله شد و شروع به خواندن قرآن کرد. همان طور که قرآن میخواند، به او حالت احتضار دست میداد. من برای او یک ظرف آب بردم ایشان روزه بود و آب را نخورد و با حالت روزه از دنیا رفت. در جنگ موته نیز وقتی جعفر سه برادر امام علی دستهایش قطع شد و به زمین افتاد، فردی برایش آب برد. او روزه بود و گفت: اگر من زمان افطار را درک کردم، آن را می خورم؛ ولی از خدا خواسته ام که با زبان روزه از دنیا بروم^۲.

۲- عذاب اخروی

روزه خواری عمدی به ویژه بصورت علنی مخالفت با امر الهی و اشاعه معصیت خداست. خداوند در آیه ۱۳ سوره زمر درباره عصیان کنندگان به رسول اکرم سه فرموده است: «قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي

^۱ - وب سایت آیت الله محمد جواد فاضل لنکرانی آثار وضعی روزه خواری و پاسخ به اتهامات مولوی اهل سنت»

۳۱/۰۱/۱۴۰۱، کد خبر: ۲۴۴۳۱

<https://fazellankarani.com/persian/lecture/24431>

^۲ - وب سایت سمت خدا ماه رمضان و روزه در تابستان ۱۳۹۰/۰۵/۰۸، کد خبر: ۲۰۶۵۷۹

<http://samtekhoda.tv3.ir/content/206579>

عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ^۱؛ بگو من اگر به پروردگارم عصیان ورزم، از عذاب روزی هولناک می ترسم». بر بر اساس این آیه شریفه مخالفت با امر خدا به ویژه به صورت علنی و محسوس و در ملاعام اثرات نامطلوب اجتماعی دارد و موجب از بین رفتن حرمت احکام الهی و عذاب اخروی میشود.

کاهش اعتماد اجتماعی

اگر چه در اعتقادات فردی رابطه قلبی انسان با پروردگارش برقرار میشود و هر کس مسئول اعمال خویش است؛ اما با این وجود هیچگاه دین در ساحات فردی محدود نمی شود. هدف غایی دین افزون بر تعالی و سعادت فردی بر جنبه پرورش و انسجام اجتماعی نیز تأکید وافر شده است. تأکید اسلام بر برپایی نماز جماعت و جمعه امر به معروف و نهی از منکر، حفظ وطن، انفاق و انفال و ... بر جامعه پروری و عمومی بودن نقش دین دلالت دارد. از این رو روزه داری در جوامع اسلامی به یک هنجار، مذهبی فرهنگی و قانونی تبدیل شده است و روزه خواری در فضای عمومی امری مذموم و ناهنجار و جرم به شمار می آید. در واقع بی تفاوتی و سبک شمردن این ماه غفلت از یک فرهنگ و ارزشهای گران سنگ و اصیل آن و افول سرمایه اجتماعی و انسانی است که دین اسلام به مسلمان ارزانی داشته است و تبعات آن نیز کاهش اعتماد اجتماعی، همدردی و همیاری مودت و نوع دوستی افزایش جرم و بی تفاوتی اجتماعی ز دست دادن میراثی است که سالهاست که سینه به سینه و نسل به نسل به ما رسیده است.^۲

^۱ - زمر (۳۹)، آیه ۱۳.

۱ - وب سایت خبری تحلیلی خزر آنلاین چرا روزه خواری در جامعه اسلامی جرم است؟»، ۱۸/۰۱/۱۳۹۸، کد مطلب: ۱۲۷۴۰

https://khazaronline.com/link_32436

نتیجه گیری

پیامدهای روزه داری و روزه خواری بر اخلاق اجتماعی یکی از تعالیم بسیار شگفت انگیز اسلام که جنبه های گوناگون آثار و برکات آن به تدریج برای بشر آشکار می شود، انجام فرضیه الهی در سال با آداب و شرایط خاص است که هر ساله مسلمانان از فواید جسمی، روحی و روانی و اجتماعی آن بهره مند میشوند در آیات و روایات و متون اسلامی به برخی از آثار روزه تحت عنوان علت یا حکمت وجوب روزه اشاره شده است. برخی روایات به تأثیر روزه خواری بر تضعیف ایمان اشاره دارند؛ چنانکه امام صادق فرموده است: «مَنْ فَطَرَ يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ رُوحُ الْإِيمَانِ مِنْهُ»؛ هر کس [روزه] یک روز ماه رمضان را بدون عذر بخورد، روح ایمان از او جدا میشود اگر کسی یک روز ماه رمضان را بدون هیچ گونه عذری افطار کند؛ یعنی نه مسافر و نه مریض باشد؛ بلکه در وطن خود است و میداند که روزه گرفتن بر او واجب است اما با سرپیچی از فرمان خدای تبارک و تعالی روزه نمی گیرد، مرتکب گناه و فعل حرام شده است و گرفتار عقوبت اخروی خواهد شد؛ مگر اینکه توبه کند و با آن عقوبت را با استغفار از خود دور نماید.

فهرست منابع

*قرآن

الف) کتب فارسی

- ۱- یوسفیان منتظری ، نعمت الله، احکام عبادی، قم: ناشر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نمایندگی ولی فقیه اداره آموزش های عقیدتی سیاسی، بی جا، ۱۳۷۷.
- ۲- محمدی ری شهری ، محمد، مراقبات ماه رمضان، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۴.

ب) کتب عربی

- ۳- الشیخ الصدوق، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۹۰.
- ۴- کلینی، الکافی، تهران: دارالاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.
- ۵- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت - لبنان: موسسه الوفا، چاپ دوم، ۱۴۰۳-۱۹۸۳م.
- ۶- مجلسی، محمدباقر، مراه العقول فی شحراخبارالرسول، تهران: ناشرنوروحی دارالاسلامیه، بین سالهای ۱۳۶۹-۱۳۶۳ چاپ شده است.

۷- موسوی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، بی نا، بی چا، ۴۰۹-۳۶۹.

ج) مقالات

۸- وب سایت سمت خدا ماه رمضان و روزه در تابستان ۱۳۹۰/۰۵/۰۸ ، کد خبر: ۲۰۶۵۷۹

<http://samtekhoda.tv3.ir/content/206579-1>

۹- وب سایت خبری تحلیلی خزر آنلاین چرا روزه خواری در جامعه اسلامی جرم است؟

<https://khazaronline.com/lin> ۱۲۷۴۰ کد مطلب: ۱۳۹۸/۰۱/۱۸

۱۰- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی ثمرات معنوی و مادی

روزه،

<https://makarem.ir/main.aspx?lid=0&typeinfo=1&catid=25389&۱۳۹۳/۰۴/۰۵>
pageindex=0&md=326124

۱۱- پایگاه اطلاع رسانی حوزه روزه داری و سیستم ایمنی از منظر قرآن مجید و احادیث،

<https://hawzah.net/fa/Article/View/98996> ۱۳۹۹/۰۲/۰۸